

me-complex, de *Aussenkommandos* inbegrepen, volgens het officiële kwartaalrapport van de *SS-Standortarzt*¹ ca. twee-en-vijftigduizend gevangenen (onder wie zich, allen in *Aussenkommandos*, bijna twaalfduizend vrouwen bevonden). Van de ruim veertigduizend mannelijke gevangenen waren volgens dit rapport, uitgebracht aan het *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt*, in de periode 26 december '44–25 maart '45 ruim zesduizend bezweken: de helft in de *Aussenkommandos*, de helft in het hoofdkamp; of dit cijfer juist is, weten wij niet – het rapport bevat op andere punten passages die slechts de conclusie toelaten dat de bedoelde *Standortarzt* er op uit was, zijn superieuren een rad voor de ogen te draaien, of dat hij nooit een voet binnen het kamp had gezet. Wij citeren:

'Der hygienische Zustand der Wohnblöcke im KL Hamburg-Neuengamme gibt zu Beanstandungen keinen Anlass . . . Die Lagerinsassen werden wöchentlich einmal gebadet. Soweit verfügbar wird frische Leibwäsche ausgegeben . . . Die Verpflegung der Häftlinge wird durch den Lagerarzt ständig überprüft und ist eben ausreichend . . . Die Zubereitung der Mahlzeiten in der Häftlingsküche ist sauber und einwandfrei, die Verteilung gerecht' –

mededelingen die met de werkelijkheid van het kamp nauwelijks iets te maken hadden. De woonbarakken waren er propvol en vergeven van vlooiën en luizen. Wat het voedsel betreft: 'Een liter koolrapen- of koolbladerensoep per dag vormt', aldus een Nederlandse gevangene die bij het transport van 15 maart was ingedeeld,

'het warme eten . . . 's Morgens voor ontbijt een sneetje brood van een pink dikte. Droog. 's Avonds het dubbele van zo'n portie, meestal met een klein stukje margarine, of een lepel jam, of een schijfje worst. Je bent dan zo langzamerhand in het stadium gekomen dat je de kleine visjes², die je aanvankelijk van de stank niet kon benaderen, als een lekkernij gaat beschouwen.'³

Er moest in het kamp (het had grote werkplaatsen waar diverse wapens werden vervaardigd) hard worden aangepakt, de appels werden driemaal per dag afgenomen en duurden dan minstens een uur ('al regent het dat het giet, al ligt de sneeuw voeten hoog, al vriest het dat het kraakt, dit

¹ Dit rapport d.d. 29 maart 1945 is als document PS-2169 gebruikt bij de Neurenberger processen, gevoerd voor Amerikaanse militaire rechtbanken. ² Die kon men in de kantine kopen. ³ H. Rolsma: *Neuengamme. De ramp van de bocht van Lübeck* (1945?), p. 22.